

SORIN ATANASIU

BA in Philosophy

**Ipostaze și încarnării ale Răului în romanul lui Dostoievski
Prințul Mășkin – model hristico-demonic?**

Abstract

*Aspects and states of Evil in Dostoievski's novel
Prince Maskin – daemonic-christian model?*

The intrusion in the vastness of the human soul is the greatest adventure. Dostoievski is a down-walker, he falls into the deepest twilight. Down there is no light, there are just unrest, sinuous feelings, mysterious energies.

Dostoievski is a metaphysician, an analyst before Freud or Jung.

He has shown us the figures that live in everybody. They are powerful and opposite, and real. The archetypes are incarnated in all heroes. For example, Maskin is a christic one, Rogojin is disputed between Good and Evil (God and Satan, if you prefer personalized variation), Nastasia represents the sacred whore. The approach is authentic.

Dostoievski has the right attitude. He is a witness of inferno. The road to the Good flow through the Evil matrix. After gnashing teeth you'll see the dawn of a new day, depend on you.

Imposibilitatea modelului hristic în lume; asta este prima concluzie la care mă pot gândi ori de câte ori cazul prințului Mășkin îmi iese în față. Tot efortul său concentrat asupra evoluției pozitive, toată forța previzionară a evenimentelor, iubirea și voința sa bună, se dovedesc insuficiente, incapabile pentru a încheia un plan de salvare. Comportamentul său nelumesc, angelic, nu reușește să întoarcă destinul pe partea lui luminoasă. Răspunsul beneficiarilor acestei iubiri este, în mod paradoxal, disprețul, mânia, ura. Prințul Mășkin nu găsește altceva decât reacție negativă. E ca și cum, oricât te-ai strădui pentru îndreptare, urmând rostul firesc din învățătura creștină, nu faci nimic mai mult decât să strici mersul sufletesc al celorlalți, și-i mai întorci și împotriva ta! Dar dacă toți ceilalți sunt închiși la orice strigăt?

Oamenii par că ar aduna în ei lucruri tainice, mai ales atunci când regretă că au făcut ceva rău. Devin mai spășiți, mai nostalgici după binele pe care ar fi putut să-l facă și nu l-au făcut. Conștiința unei

posibile îndreptări sufletești se așează cu blândețe pe față, în ochi și în voce.

*Să fie răul un pretext pentru ca binele să poată apare? Adică în lumea noastră este necesar pentru distincție să apară și răul, în urma căruia să apreciem că e bine și de dorit să existe Bine? Adică binele nu poate să stea singur ca Bine; *starea de bine* înseamnă răsturnarea stării de rău, și viceversa. Nu poți numi o stare, un lucru, decât prin opusul său. Din încleștare, confruntare sau dialectică se ivesc, cu precizie, stările și numele lor. Pentru propria identitate trebuie să simți răsufierea adversarului în ceafă. Gloria și biruința Binelui numai prin concursul Răului; atunci, e necesar să experimentăm și răul, în noi înșine sau în sufletul celorlalți, asta ca să ne valorizăm moralmente. Bun, așadar să fim recunoscători Răului că există și să nu ne mai supărăm pe practicantii lui! Cu fiecare nemernic și ticăloșie în plus se evidențiază, încă o dată, slava și măreția Binelui! Și totuși ceva nu e bine aici, pur și simplu nu mi place nici concluzia, nici cum am ajuns*

la ea. Am pus nu doar în relație de contradicție cât într-una de dependență Binele de Rău. Este Bine numai din cauza Răului. Dar asta-i scandalos, păi ce, înseamnă că Binele Absolut își datorează existența Răului? Ah, ce mă enervez! Și cum arăt superioritatea Binelui asupra Răului în cazul ăsta? Stați așa, să mai facem o tură, poate-am uitat ceva. Deci, să ne imaginăm că Binele ar sta singur. Da,...dar ce-l face pe el să fie Bine,...armonia,...ce-i asta, înseamnă că nu e nimeni care să gândească, sau care să fie deranjat din starea lui! Îmi pot imagina că Binele personalizat s-ar afla într-o meditație solitară și nu l-ar deranja nimeni și nimic. E o situație pe care nu mi-o pot reprezenta cu prea mare succes. Nu înțeleg și nu știu ce să spun. Îmi dau seama doar că oricum aș fi, sunt atâta vreme cât opusul acestei stări este oricând posibil să fi el. Dar ce facem în privința Binelui și Răului moral? Spunem din nou că unul fără celălalt nu se poate. Chiar este enervant, nu-i așa? Să fie sănătoși cei cu apucături mistice, de anulare a tuturor contradicțiilor într-un Dumnezeu obscur. S-au scos!...Eee...

Paradoxal e că de multe ori ne simțim așa de bine când mai comitem câte un rău! Tot secretul este că dacă se întâmplă să mai făptuim răul, măcar să-l facem cât mai mic posibil. Că dacă ne pare rău tot nu ne pare de-adevăratale rău!

Hai să ne întoarcem la prințul Lev Nikolaevici Mășkin, după o digresiune păguboasă!

Chiar de pe la începutul romanului *Idiotul*, prințul nostru pare că ar avea în întregul său ceva trăsături demoniace. Se comportă ca o mașină bine programată în exercițiul maieuticii. Orator de mare politețe și civiliate, dă senzația unuia care și-a planificat o subtilă dar foarte eficientă manipulare a celor care-l ascultă. Seducția argumentelor și a bunei orânduiei a cuvintelor îi reușește frecvent. Tot timpul este într-o defensivă care te învăluie; cedează centrul ca la bătălia de la Cannae, dupe care te înconjoară treptat și cu

blândețe, convingându-te de justetea a ceea ce spune. Nu poți să zici nu, și zici ca el! Amintiți-vă câtă calmitate și stăpânire de sine are atunci când vorbește cu secretarul generalului Epancin. Generalul însuși, cu toate că se arăta foarte glacial și nădărnă nu voia să-l găzduiască, începe treptat să-l placă. Pe măsură ce-l ascultă, urmează tonul și fâgașul cuvintelor prințului. Cade în voia și farmecul sufletesc al acestuia, încât îi pare rău că nu a văzut de la bun început ce persoană cumsecade și bună este prințul. Mășkin se lasă umilit, chestionat, întors pe-o față și pe alta, răspunde însă cuviincios de fiecare dată cu o vorbă lungă și șerpească. Prin forța cuvântului, prințul ar putea obține de la ceilalți aproape orice. Însă nu o face. Probabil din rațiuni de etică. Este luminos în profunzimea sa tenebroasă. Și nu spun tenebroasă doar pentru că sună bine, omul nostru suferă într-adevăr de atacuri epileptice pe care le tratase cu oarece rezultate pozitive în Elveția. Întors acasă, în Rusia, dă semne că ar fi la orice pas în situația de a cădea psihic. În permanentă fragilitate mintală caută să împingă tensiunile sufletesti dedesubtul lucidității. Se comportă atât de neobișnuit, ca un extraterestru, exact ca Isus sau ca Socrate (nu că aceștia ar fi extraterestri, zic doar așa, că purtarea prințului e puțin întâlnită). Nimic nu-l face să-și iasă din fire, să se înfurie, să devină agresiv. Dar când intensitatea emoțională este prea puternică prințul leșină sau se află în pragul unui atac de epilepsie. Rațiunea îl poartă până la capăt, până când luciditatea sucombă. În cazul multor personaje există o trăire disolutivă. Sufletul se stâlcește, parcă devine din ce în ce mai material pe măsură ce gradul de suferință se accentuează. El capătă plasticitate, proprietăți ale materiei. Intensificarea durerii se traduce printr-o creștere în greutate a masei sufletesti. Ei, presupun că arăt un tablou universal, când e vorba trăirea fizică a suferinței! Mă întreb dacă gândirea prințului s-ar putea numi creștină, sau mai bine poate morală? Nici măcar acum dupe ce am citit *Idiotul* nu pot

spune dacă eroul nostru nu cumva se prefacă. Tonul bine ales din vorbirea sa, atitudinea nestufoasă, însoțită de cele mai împăciuitoare cuvinte mă face să-mi fie teamă de el. Dacă stă ceva ascuns îndărătul discursului său atât de bine ticluit pentru fiecăre împrejurare? Se impune în fața ascultătorilor într-un mod foarte flexibil, nevătămător, cu grijă chiar, dar totuși insidios, dându-ne senzația că dacă ar vrea cu tot dinadinsul, și-ar putea determina interlocutorul pentru un act sau altul, exact ca la hipnoza de tip neuro-lingvistic. Efectele întâlnirii cu prințul apar ceva mai târziu, după ce se isprăvește întrevederea; ajungi să dai atenție unor lucruri care nu te preocupau, însă el te-a făcut ulterior să-ți dai timpul pentru gândirea lor.

Prințul Mășkin te domină, te seduce și tu nu-ți dai seama. Îți pare mult prea inofensiv și fragil pentru a te feri de el sau a-ți pune în exercițiu simțul critic. Te cucerește prin slăbiciune și un discurs mlădios care adoarme vigilența îngerului păzitor al sufletului tău. Inteligența interlocutorului său poate fi dezarmată de înfățișarea disponibilă de a lua orice formă, însă, ca dracu', această prezență a lui Mășkin nu are un chip sau altul, pentru că este atât de vastă că nu poate fi supusă ori întemnițată între granițele unui tip uman psihologic obișnuit. Chiar nu v-ați gândit până acum și la ideea că prințul nostru ar fi altceva decât om? Dacă doar întrunește trăsături umane nu înseamnă musai că este om! Poate că este un demon foarte special, o creatură de esență superioară, plasată foarte sus în ierarhia îngerilor protestatari. Și pentru că este un demon superior, vine pe Pământ, mai precis în Sankt Petersburg, ca să iubească. Nu înțeleg de ce n-ar fi cu putință ca un diavol rafinat, cu suflet de gentleman, să nu-și poată da șansa de a experimenta direct pe inima lui curățenia unor sentimente înnobilitate, ca iubirea, bunăoară. Unde scrie că situația de a fi revoluționar în marile confruntări spirituale anulează dorința, și mai ales, nevoia de a iubi. Eu cred că un înger, fie și din infern,

are dreptul să iubească și să sufere în iubirea lui. Alegerea de a te împotrivi majorității mai puternice și ortodoxe (nu mă refer la cultul răsăritean), din rațiuni de independență morală și spirituală, nu trebuie să atragă desființarea înclinației firești către manifestarea *afecțiunii sublimite* (așa mai numesc eu *iubirea*, ca să evit monotonia). Poate că prințul Lev Nikolaevici Mășkin este un *mare demon* care vrea să se salveze printr-o dispunere a inimii sale spre lumina iubirii! Poate că este un mare demon care vrea să se roage din nou! Aș vrea să-mi iertați încercările de a ticlui o preistorie a lui Mășkin, din afara cărții *Idiotul*, însă în acest caz, al prințului, și nu doar al lui, îmi pare că Dostoievski ni l-a dat pentru a-l continua, a-l vedea cât mai holistic și în plenitudinea personalității sale enigmatice și tulburătoare.

Mășkin este de-a dreptul năucitor; îți învârtă capul, mai bine zis mintea, de nu mai reușești să-ți dai un centru util orientării în lumea atâtor năluci și nebuni câți ascund cărțile Scriitorului (un singur scriitor există pentru mine, acesta e Dostoievski, adică Scriitorul)! Mășkin este *stihial* (atribut propriu în cazul multor personaje dostoievskiene, folosit în comentarii și de Berdiaev), seamănă cu Vântul. Vine de aiurea, apare oriunde, intră unde vrea, și când pleacă lasă dezastru uman în urma lui. Apariția lui nu este binecuvântată. Urmele pașilor săi nu pot fi înțelese; are un fel nepământean de a pluti peste lucruri și evenimente. Privește fotografia Nastasiei Filippovna, cade în gânduri, este transportat în zone cosmice locuite de duhuri și strămoși asemenea unui *șaman*. Poartă cu el vederea destinului celorlalți. Poate privi direct în abisul sufletului cuiva și să contemple Răul de-acolo, sau neputința Binelui de a se înfiripa. Mășkin este un șaman și un *mag*, un erou civilizator dispus la a primi nebunia și moartea pentru încercările sale chinuite și disperate de a face un bun fâgaș în destinul celui alt. Ar vrea să ducă Răul din sufletul celui alt în propriul suflet. Ar vrea să extirpe rădăcina

haosului prin îndeletnicirile unui *alchimist psihanalist*. Sufletul omului îi apare ca un creuzet în care dacă amesteci substanțe miraculoase, se poate obține salvarea și iertarea. El este un mag alchimist cu o mare știință a incantației vindecătoare. Cu toate acestea, dă greș; efortul său continuu se duce dracului! Urmărește Binele, care parcă se prăbușește în el însuși, rămânând o masă haotică de forțe antagonic-dezagregante. O concluzie desprinsă din eșecul planurilor de salvare ale prințului este aceea că sufletului omului posedă în mod natural instinctul distrucției și autodistrucției. Cred că sunt ființe făurite, dintr-un motiv de taină, cu destinul frânt. Le este dată alunecarea în prăpastie fără șansa unei atârări.

S-au născut așa, dintr-un capriciu al beznei iraționale. Ea reprezintă un domeniu care înghite vieți omenești dintr-o foame a ei, care nu poate fi înțeleasă. Moartea își cere tributul, și așa o să fie întotdeauna. Unii dintre noi vom descinde în Infern pentru că așa ne-a fost dat. Manifestarea pornirilor de distrucție sunt semnul că omul se află sub dominația principiului orb al Haosului; distruge pe ceilalți și se distruge pe sine, așa cum a găsit cu cale Rogojin să facă. A omorât pentru că nu știa cum să iasă altfel din el însuși, văzând astfel singura soluție în granițele naturii lui. Această ultimă probă a însemnat ruptura oricărui fir de supraviețuire din interiorul prințului Mășkin.

O iubea și pe Nastasia Filippovna și pe Rogojin, ucigașul ei. Scena din finalul romanului *Idiotul* este traversată de o adâncă trăire a suferinței. Există un grad de netoleranță de la care, odată atins, un cititor cu sensibilitate și inteligență începe să aibă halucinații cu ochii deschiși. Nu reușește nicicum să închege o idee de final pozitivă, iar asta îi provoacă și-i încinge nervii, prin nejustețea situației. Simte integral că nu

este de acord și vrea să se întâmple altfel. Dorește ca oamenii să se poată iubi fără nici un blestem al morții. Or, a naibii chestie (ca să nu spun a dracului!), nici măcar Dostoievski nu vrea să coopereze. Ne umple sufletul cu rele duhuri de profundă mâhnire, vizitatori ce ne seacă ochii pe timp de noapte. Și Dostoievski este un vizitator nocturn, unul ales, care ține strâns legate Viața și Moartea.

Îl împinge, din nou, către nebunie pe prinț. Îi lasă acestuia doar puțința de a iubi, dacă mai poate. El mângâie ucigașul femeii pe care o iubea cu o tandrețe greu de suportat și dovedește, din plin, că venise numai ca să iubească și să mângâie.

După asta Mășkin cade în abisul de unde venise. Pe lume nu se întâmplase nimic bun prin trecerea sa. A fost un fel de vânt care a uscat locurile pe unde a trecut. În urma lui a murit totul. Așadar, modelul hristic jucat cu absolut devotament de prințul Mășkin, sfârșește în aceeași beznă în care au ajuns și ceilalți.

Parcă mai este *ceva* din personalitatea lui pe care nici Dostoievski nu vrea să-l scoată în lumină. Autorul ni-l înfățișează complet interpretabil (altfel nici nu s-ar fi putut), ca protagonist într-o suită năucitoare de întâmplări ce provoacă toată inteligența, emoția și spontaneitatea noastră ca cititori. Am starea celui hârșit cu brutalitate în toate cele patru direcții și chiar trântit și înălțat. Mă gândeam la asta ca la unul din puținele criterii de autentificare a scrisului cuiva. Invers pățesc atunci când citesc Tolstoi, deci Tolstoi nu e pentru mine, dar nu despre asta vorbim aici. M-atacă la inimă viul așa de exploziv trăit de personajele acestui Dostoievski. Se preumblă în capul și inima mea toți dracii, smintiții și virtuozii lumii ăștea și ăleia de dedesubt, și poate ăleia de deasupra.